

شیردهی القایی و مسائل پزشکی و فقهی مرتبط با آن

سمیه نوری^۱

امیر حمزه سالارزائی^۲

چکیده

شیر طبیعی انسان کامل‌ترین غذا برای تغذیه نوزادش می‌باشد، چراکه دارای مزایای جسمی و روانی برای شیرخوار و شیردهنده و مزایای اقتصادی برای خانواده و به تبع آن، جامعه می‌باشد. تولید شیر در زنان - به طور طبیعی - پس از بارداری و تولد فرزند صورت می‌گیرد، اما امروزه با استفاده از القای شیردهی، امکان تولید شیر - بدون بارداری - صورت گرفته است. تحقیق بر آن است که این موضوع جدید پزشکی، از دیدگاه فقهی بررسی شود. این تحقیق بر آنست که به روش توصیفی - تحلیلی به این پرسش پاسخ دهد که حکم اولیه شیردهی القایی در فقه امامیه چیست و چه آثاری بر آن بار می‌شود؟ به نظر نویسندگان هرچند القای شیردهی عملی جایز است، اما باعث ایجاد محرمیت نمی‌شود.

واژگان کلیدی

اباحه، حکم شرعی، شیردهی القایی، فقه امامیه، فقه پزشکی

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، سیستان و بلوچستان، ایران. (نویسنده مسؤول)
Email: nouri68@chmail.ir

۲. دانشیار گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه سیستان و بلوچستان، سیستان و بلوچستان، ایران.

نوع مقاله: پژوهشی تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۳/۳/۲۸ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۳/۵/۸

مقدمه

شیر مادر یک غذای کامل و ایده‌آل برای تمامی نوزادان می‌باشد که دارای فواید فراوانی برای کودک و مادر می‌باشد. از گذشته تاکنون ارتباطات مردمی از یکسو و حس نوع دوستی و کمک به دیگران از سوی دیگر سبب شده، در بعضی مواقع زنی که دارای شیر بوده، به طفلی که فرزند طبیعی و نسبی او نبوده است، شیر دهد.

تولید شیر در زنان - به طور طبیعی - پس از حاملگی و تولد کودک صورت می‌گیرد، اما امروزه اقداماتی برای تولید شیر در خانم‌های غیر باردار صورت گرفته است. وجود همین حس نوع دوستی سبب شده، خانم‌هایی که بارداری و تولد فرزند را تجربه نکرده‌اند، با توسل به روش‌های جدید، تولید شیر داشته و از این شیر جهت تغذیه نوزادان محروم از تغذیه با شیر مادر استفاده کنند. علاوه بر آن، تا حدی حس مادرانه خود را ارضا نمایند.

شیردهی القایی مبحثی جدید در علم پزشکی می‌باشد. بنابراین برای یک شیعه مقید که در هر موردی دیدگاه مذهبش را جویا می‌شود، مهم است که بداند، آیا می‌تواند با توسل به این شیوه فرزندخوانده‌اش را تغذیه نماید و در صورت استفاده چه آثار فقهی بر آن بار می‌شود؟ به همین دلیل به بررسی این موضوع می‌پردازیم و با توجه به این‌که در یک گزاره فقهی - حقوقی بیان موضوع جنبه سببی و بیان حکم جنبه مسببی دارد، از این رو ابتدا به طور استدلالی به بیان پزشکی شیردهی القایی (از باب موضوع) می‌پردازیم و سپس دیدگاه فقه امامیه را در مورد استفاده از این روش با تکیه بر مبادی فقه، بیان می‌کنیم.

۱- پیشینه تحقیق

بنابر بررسی‌های انجام‌شده و مراجعه به منابع اطلاعاتی علمی مختلف هیچ مقاله یا کتابی با موضوع بررسی فقهی - پزشکی شیردهی القایی و موضوعاتی نزدیک به آن نیافتیم و تنها در منابع پزشکی از دیدگاه متخصصان این علم، به بررسی موضوع پرداخته شده است، اما در میان کتب فقهی مطلبی در این رابطه یافت نشد.

۲- بیان پزشکی شیردهی القایی

شیردهی القایی به معنای تغذیه شیرخوار از پستان مادر بدون بارداری قبلی می‌باشد. (اورباخ و همکاران، ۱۹۸۱م.)

در گذشته‌های نه چندان دور بسیاری بر این عقیده بوده‌اند که جز از طریق بارداری، هیچ زنی نمی‌تواند تولید شیر داشته باشد، اما بنابر پژوهش‌های پزشکی با القای شیردهی می‌توان تولید شیر بدون بارداری را تجربه کرد؛ نمونه‌ای از پژوهش‌های خارجی، مقاله «شیردهی القایی» می‌باشد که بر روی ۲۴۰ زن آمریکایی و سه زن بریتانیایی انجام شده است. (اورباخ و همکاران، ۱۹۸۱م.)

در ایران نیز مقاله «القای شیردهی مناسب در یک مادرخوانده» در سال ۱۳۸۶ به چاپ رسیده است که در آن مطالعه، یک خانم ۳۰ ساله نازا برای ارضای میل مادری تحت القای شیردهی قرار گرفته و از طریق القا، توانسته است کودکی را که به فرزند قبول کرده، شیر بدهد. (ترویج‌الاسلامی و همکاران، ۱۳۸۶ ش.)

۲-۱- روش انجام القای شیردهی

نحوه تولید شیر غیر سنتی و از طریق تکنیک‌های پزشکی بدین گونه است:
- استفاده از مکمل‌های غذایی جهت تولید شیر از جمله استفاده از شیرآوره‌های گیاهی مثل تخم شنبلیله، رازیانه، کنگر، ریحان، بادیان رومی، گل ختمی، یونجه، جوانه تمشک و... (راوری، ۱۳۹۱ ش).

- تحریک نیپل^۱ شامل ماساژ نوک پستان، مکیدن توسط نوزاد یا استفاده از پمپ پستان الکتریکی و دستکاری نیپل. (اورباخ و همکاران، ۱۹۸۱ م).

- استفاده از هورمون جهت شبیه‌سازی بارداری: در طی بارداری پستان‌ها توسط هورمون استروژن^۲ و پروژسترون^۳ و هورمون لاکتوژنیک^۴ جفت برای تحریک و تولید شیر آماده می‌شوند، لذا در موارد فرزند خواندگی باید با تجویز هورمون‌ها به تقلید از تغییرات هورمونی در زمان بارداری، مجاری و آلوئول‌های شیری رشد نموده و پستان‌ها برای شیردهی آماده شوند. (راوری، ۱۳۹۱ ش).

اغلب زنان با استفاده از این روش‌ها می‌توانند تولید شیر داشته باشند.

۲-۲- آغاز شیردهی

گرچه شروع ترشح شیر در طی یک تا شش هفته و به طور متوسط چهار هفته پس از تحریک نوک پستان صورت می‌گیرد، اما تلاش خود شیرخوار در مکیدن پستان و تجربه مادر در این امر می‌تواند منجر به ترشح سریع‌تر شیر حتی در طی یک تا دو هفته شود با ظاهرشدن اولین قطرات شیر، دوشیدن منظم شیر از پستان برای ادامه و افزایش تولید شیر ضروری است. (راوری، ۱۳۹۱ ش).

۲-۳- تفاوت شیر ناشی از القا و شیر ناشی از بارداری و وضعیت رشد نوزاد

در یک مطالعه انجام‌شده در گینه نو روی ۲۴ نوزاد و مادرانی که شیردهی در آن‌ها القا شده بود، مشخص شد که ترکیب شیمیایی شیر تولیدشده در ۵ روز اول

شیردهی تفاوت چندانی با شیر زنان باردار ندارد. (ترویج‌الاسلامی و همکاران، ۱۳۸۶ ش.) تنها تفاوت این مادران با زنان باردار این است که به طور کلی تولید آغوز (اولین شیر پس از زایمان) در این زنان وجود ندارد. (راوری، ۱۳۹۱ ش.)

در مورد وضعیت رشد نوزادی که از شیر ناشی از القای تغذیه نموده، می‌توان گفت که بر اساس پژوهشی که در این زمینه در مشهد بر روی نوزادی که به این روش از شیر مادر تغذیه کرده و علاوه بر آن از تغذیه تکمیلی استفاده نموده، الگوی رشد نوزاد بر منحنی نرمال منطبق بوده است. (ترویج‌الاسلامی و همکاران، ۱۳۸۶ ش.)

قابل ذکر است در هیچ یک از منابع علمی که توسط نویسندگان مورد بررسی قرار گرفت، در خصوص مضرات این روش از شیردهی مطلبی یافت نگردید، لذا در مورد این موضوع از چهار متخصص زنان اظهار نظر گرفته شد که بر عدم وجود عوارض تأکید نمودند.

بنابر آنچه که بیان شد و با توجه به این تحقیقات نشان داده است که تغذیه با شیر مادر تأثیرات روانشناختی مثبتی را برای مادر و نوزاد خوانده دارد و باعث ایجاد حالات روانی و خلق و خوی مثبت در مادران و درجه حرارت پایدار و تنظیم ضربان قلب کودک می‌شود. (رایان، ۲۰۱۳ م.) القای شیردهی یک روش مناسب برای زنان محروم از فرزند و کودکان محروم از مادر می‌باشد که از مزایای جسمی و روانی تغذیه با شیر مادر بهره‌مند شوند.

۳- بررسی روایی القای شیردهی

درباره القای شیردهی توسط یک بانوی مسلمان از آنجایی که در این زمینه در کتاب و سنت حکمی که مبتنی بر اماره شرعی باشد، یافت نشد، به طور طبیعی باب اصول عملیه بازمی‌شود و از میان اصول عملیه که بنابر حکم عقل در چهار

اصل استصحاب^۵، براءت^۶، احتیاط^۷ و تخییر^۸ منحصر می شود، با توجه به عدم وجود حالت سابقه ملحوظ، جهت جریان اصل استصحاب و شک در اصل تکلیف الزامی - دائر میان حرمت و غیر وجوب - از قبیل شبهه حکمیه تحریمیه^۹ ناشی از فقدان نص یا متن می باشد، که اصل براءت یا احتیاط جاری می شود و از میان این دو، اصل عملی براءت یا اباحه تقویت می گردد، چراکه اصولیان در شبهات حکمیه تحریمیه ناشی از فقدان دلیل، اصل براءت را جاری می کنند و با تمسک به ادله چهارگانه (قرآن، سنت، اجماع، عقل) معتقدند که اصل در اشیا، قبل از ورود نهی شرعی، جواز یا اباحه می باشد و تنها قبل از جستجو در مورد دلیل باید احتیاط نمود و تا زمانی که دلیلی بر منع چیزی وجود نداشته باشد، نمی توان نظر به حرمت آن داد. (آخوند خراسانی، ۱۴۹۱ ق.) بنابراین القای شیردهی با تکیه بر اصل جواز و ادله براءت عقلی و نقلی^{۱۰}، بنابر حکم اولیه^{۱۱} امری مباح و جایز می باشد، چراکه دلیلی بر حرمت آن وجود ندارد و در علم پزشکی هم ثابت شده که استفاده از این روش جهت تولید شیر آسیبی به شیردهنده وارد نمی کند، لذا نمی توان حکم به حرمت آن داد.^{۱۲}

نکته قابل ذکر این است که شرط جریان اصل حکمی اباحه یا جواز در شبهات حکمیه تحریمیه این است که در مقابل آن اصل موضوعی وجود نداشته باشد که موضوع شک در اباحه را بردارد، پس اگر اصل موضوعی وجود در مورد باشد (چه موافق و چه مخالف با اصل حکمی) حاکم بر اصل حکمی می شود و جایی برای جریان اصل حکمی اباحه باقی نمی ماند. (انصاری، ۱۳۷۹ ش.) در مسأله مورد بحث ما اصل موضوعی جریان نمی یابد، چراکه موضوع قضیه توسط علم پزشکی کاملاً شفاف شده و شکی در آن نمی باشد و تنها حکم، مردد می باشد که اصل براءت جاری می شود و می توان به جایز بودن القای شیردهی حکم داد.

۳-۱- حکم القای شیردهی از دیدگاه مراجع تقلید معاصر

در استفتایی که خود از مراجع تقلید داشتیم، ایشان در پاسخ به این سؤال که آیا بکاربردن این روش توسط مادرخوانده برای تأمین شیر مورد نیاز فرزند خوانده‌اش با فرض این که ضرری به بدن زن وارد نمی‌کند، جایز می‌باشد یا خیر، این گونه بیان داشته‌اند:

شاهرودی: اشکالی ندارد.

گرامی: بر فرض نبود ضرر برای زن شیردادن مباح می‌باشد.

مکارم شیرازی: شیردهی از این طریق چنانچه مستلزم ضرر به بدن نباشد اشکال ندارد.

مظاهری: جایز است.

موسوی اردبیلی: چنانچه انجام این عمل برای زن و بچه‌ای که از او شیر می‌خورد ضرر معتنابهی نداشته باشد، فی‌نفسه جایز بوده و حرام نمی‌باشد. دوزدوزانی: خوردن این شیر به نظر ما اشکال ندارد، چون دلیل بر حرمت نداریم.

۴- شیردهی القایی از منظر قواعد فقهی

قواعد فقهی فرمول‌های بسیار کلی هستند که منشأ استنباط قوانین محدودتر می‌شوند و به یک مورد ویژه اختصاص ندارند و به عبارت دیگر، قواعد فقه نهادها و بنیادهای کلی فقهی هستند که با توجه به کلیت و شمول خود، فقیه در موارد مختلف از آن‌ها استفاده می‌کند. (محقق داماد، ۱۳۸۳ ش.) قواعد فقهی به تعداد معینی در زیر منحصر نمی‌باشد، قواعدی که از میان قواعد فقهی متعدد می‌تواند در بحث شیردهی القایی راهگشا باشند، عبارتند از: قاعده رجوع جاهل به عالم^{۱۳}،

قاعده حل^{۱۴}، اذن در شیء اذن در لوازم آن^{۱۵}، لاضرر^{۱۶} و قاعده لاجرح یا همان نفی عسر و حرج^{۱۷}.

در مورد موضوع پژوهش، فقیه، با توجه به قاعده عقلی رجوع جاهل به عالم، برای بیان حکم صحیح، به نظریات پزشکان متخصص نیازمند می‌باشد، لذا با مراجعه به کارشناسان، درمی‌یابد که القای شیردهی ضرری را متوجه فرد نمی‌کند و چه بسا فوایدی هم برای عامل و شیرخوار و جامعه دارد. بنابراین با استفاده از قاعده حل یا همان اصل اباحه حکم به اباحه القای شیردهی می‌نماید و با توجه به این که التزام به شیء (القای شیردهی) موجب التزام به لوازم آن (شیر ناشی از آن) می‌باشد، استفاده از شیر ناشی از القا را مباح اعلام می‌نماید، هرچند در صورتی که القای شیردهی موجب آسیب به شیردهنده نشود، بنابر حکم اولی مباح می‌باشد، اما در صورتی که بر اساس قطع و یا ظن مشخص شود که به موجب آن ضرری به عامل وارد می‌شود یا با تغذیه کودک از آن شیر بین کودک و مادر واقعی او، علاقه مادری و فرزندی به وجود نمی‌آید یا انجام آن با عسر و حرج غیر قابل تحمل همراه می‌باشد، مطابق قواعد فقهی من جمله قاعده لاضرر و نفی عسر و حرج، بنابر حکم ثانوی حرام می‌باشد، چراکه بنابر این قواعد هرگونه ضرر یا عسر و حرجی که قابل تحمل نباشد در شریعت مقدس اسلام نفی شده و این قواعد که بیانگر حکم ثانوی هستند بر ادله جواز (حکم اولی) حاکم می‌باشند. (انصاری، ۱۳۷۹ ش).

۵- بررسی تطبیق و عدم تطبیق رضاع شرعی بر شیردهی القایی

حال که مشخص شد القای شیردهی بنابر آموزه‌های اسلام اقدامی جایز می‌باشد، سؤال اساسی این است که آیا شیردهی القایی را می‌توان همان رضاع^{۱۸} در فقه اسلام نامید و احکام و آثار رضاع را بر آن بار نمود؟

برای توضیح این مقوله، شرایط رضاع شرعی بنابر دیدگاه فقه شیعه به شرح ذیل بیان می‌گردد:

الف - شیر زن از حمل مشروع حاصل شده باشد. (حلی، ۱۴۲۳ ق.)

ب - شیر مستقیماً از پستان مکیده شده باشد. (حلی، بی تا)

ج - شیر موجب رویش گوشت و محکم‌شدن استخوان گردد یا طفل لااقل یک شبانه‌روز یا پانزده دفعه متوالی شیر کامل خورده باشد. (طباطبائی، ۱۴۱۲ ق.)

د - شیرخوردن طفل قبل از تمام‌شدن دو سال از تولد او باشد. (حلی، بی تا)

و - مقدار شیری که طفل خورده است از یک زن و شوهر باشد. (بحرانی، ۱۴۱۳ ق.)

ه - زن شیردهنده باید زنده باشد. (عاملی، ۱۴۱۶ ق.)

۵-۱- مطابقت یا عدم مطابقت شیردهی القایی با رضاع شرعی

رضاع شرعی در اصطلاح اصولی، از مقوله به شرط شئی می‌باشد و نشر حرمت به صرف شیردادن بار نمی‌شود، و همه شرایط تحقق رضاع شیردهی (امام خمینی، ۱۴۰۳ ق.) باید تحقق یابد تا محرمیت رضاعی صدق نماید و از آنجایی که در شیردهی القایی شیر تولیدشده ناشی از حمل و نکاح نمی‌باشد، نمی‌توان شیردهی القایی را با رضاع شرعی مطابقت داد و حکم به تحقق محرمیت رضاعی نمود، علاوه بر این در غیر محارم بیان شده در آیه ۲۳ سوره مبارکه نساء^{۱۹} هرچا نسبت به نشر حرمت ناشی از شیرخوارگی شک شود، اصل عدم تحقق مانع نکاح که یک اصل موضوعی که حاکم بر اصل حکمی است، جاری می‌شود و در نتیجه حکم به صحیح‌بودن ازدواج می‌شود، بنابراین شیردهی القایی موجب تحقق محرمیت رضاعی نمی‌گردد.

۶- محرمیت یا عدم محرمیت رضاعی در مورد شیردهی القایی، از دیدگاه فقهای معاصر

در این رابطه نظر برخی از مراجع تقلید را با این سؤال جویا شدیم که: آیا در صورتی که کودک از شیر ناشی از القا به اندازه‌ای که موجب روییدن گوشت و محکم شدن استخوان گردد، استفاده کند بین زن و کودک محرمیت رضاعی ایجاد می‌گردد؟ پاسخ این بزرگواران به شرح ذیل بود:

نویسنده فتوای زیر را شخصاً از دفاتر مراجع عظام و آثارشان اخذ نموده است که نظرات آنان ذیلاً ذکر می‌شود:

- موسوی اردبیلی: چون این متعلق به همسر آن زن نمی‌باشد و به جهت زایمان ایجاد نشده، باعث ایجاد محرمیت نمی‌گردد.

- دوزدو زانی: این رضاع موجب محرمیت نمی‌شود، چون شرط است که شیر از فحل (شوهر) شرعی و ولادت شرعی حاصل شود.

- صافی گلپایگانی و مکارم شیرازی: موجب محرمیت نمی‌شود.

- شاهرودی: ایجاد محرمیت نمی‌کند و ارث نمی‌برند.

- گرامی: نه، زیرا باید شیر در اثر ولادت و حمل حاصل شده باشد.

در مقابل دیدگاه اخیر، که شیردهی القایی را موجب تحقق محرمیت رضاعی نمی‌دانست یکی دیگر از فقهای معاصر - که فتوای ایشان ضمیمه می‌باشد - معتقدند: «آن بچه اگر به مقدار محرمیت شیر بخورد، بچه رضاعی آن زن و به او محرم می‌شود. همچنین به فرزندان او و هرکه به آن فرزندان محرم است، محرم می‌شود.»

بررسی نظریه: منشأ این اعتقاد ایشان از دو حالت خارج نمی‌باشد: یا این که ایشان شیر ناشی از ازدواج و حمل را در تحقق محرمیت رضاعی، معتبر نمی‌دانند،

و یا این که این دو شرط را قبول دارند، اما مطابق دلایلی اجتهادی، بنابر حکم ثانوی، قائل به محرمیت رضاعی بین شیردهنده و شیرخوار شده‌اند، اما فرضیه اول، با حکم ایشان در رساله توضیح المسائل‌شان در مورد شرایط تحقق محرمیت رضاعی رد می‌شود، چراکه ایشان، شیر ناشی از ولادت (مشروع) را یکی از شرایط تحقق محرمیت رضاعی می‌دانند.^{۲۰} بنابراین ایشان بنابر حکم اولی، شیردهی القایی را موجب تحقق محرمیت رضاعی نمی‌دانند، اما بنابر دلایل اجتهادی، در مورد شیردهی القایی حکم به محرمیت رضاعی داده‌اند. نویسندگان از ایشان علت حکم را هم جویا شده‌اند، اما ایشان با ذکر این که بیان علت حکم نیاز به مقدمات علمی دارد و در حد استفتاء نمی‌گنجد، از بیان پاسخ خودداری نموده، و در طی درخواست‌های بعدی هم که به دفتر معظم‌له فرستاده شد، پاسخی دریافت نکردیم. ما در حد توان به بیان دلایل احتمالی ایشان می‌پردازیم:

الف - محرمیت به دلیل آثار جسمی: شاید دلیل ایشان آثار جسمی چنین شیرخوردنی بر روی کودک باشد، چراکه شیرخوار با شیر آن زن رشد و نمو می‌کند. صفایی و امامی هم، تأثیرات جسمی شیر را علت محرمیت رضاعی می‌دانند و می‌گویند: «شیردادن کودک به اندازه‌ای که موجب رشد و نمو او باشد، نوعی رابطه طبیعی ایجاد می‌کند که همانند خویشاوند نسبی است و حقوق نباید آن را نادیده بگیرد، فرزند نسبی از خون مادر تغذیه کرده و رابطه‌ای خونی بین این مادر و فرزند وجود دارد، فرزند رضاعی هم از شیر مادر رضاعی که از خون اوست پرورش یافته است، پس نوعی هم‌خونی در او ایجاد می‌گردد. (صفایی و همکاران، ۱۳۷۸ ش.)

مکارم شیرازی هم در مورد علت محرمیت رضاعی فرموده‌اند: «فلسفه حرمت نکاح با خویشاوندان رضاعی این است که با پرورش گوشت و استخوان کودک با

شیر شخص معینی، شباهت به فرزندان او پیدا می‌کند، به عنوان مثال: زنی که کودکی را به اندازه‌ای شیر دهد که بدن او با آن نمو مخصوصی می‌کند، نوعی شباهت میان آن کودک و سایر فرزندان زن شیرده ایجاد می‌گردد و در حقیقت هر کدام جزئی از بدن آن مادر محسوب می‌گردند و همانند خویشاوند نسبی هستند.» (مکارم شیرازی، ۱۳۰۷ ش.) این فقیه هم با این سخن خود «... اگر کودک به اندازه‌ای شیر بخورد که با آن رشد نماید.» شاید معتقدند که آثار جسمی تغذیه با شیر مادر خوانده، عامل ایجاد محرمیت رضاعی می‌باشد.

پاسخ این است که: اگر دلیل محرمیت رضاعی آثار جسمی شیر بر کودک باشد، در صورتی که شیر زنی برای طفلی فرستاده شود هم باید این اثر حاصل شود، در صورتی که فقه امامیه، مکیدن مستقیم شیراز پستان را، یکی از شروط تحقق محرمیت رضاعی می‌داند. علاوه بر آن، اگر حرمت را به دلیل آثار جسمی شیر بدانیم، اگر کودک از هر شیری که خارج از چارچوب ازدواج و حمل تولید شود، تغذیه نماید موجب محرمیت بین او و مرضعه می‌شود، در صورتی که مطابق اجماع فقهای امامیه هر چیزی که خارج از فرآیند ازدواج و حمل به وجود آید، موجب محرمیت رضاعی نمی‌شود. از طرف دیگر، از لحاظ پزشکی، هرچند شیر زن در کودکانی که از آن تغذیه می‌نمایند، در رشد جسمی طفل مؤثر می‌باشد و تأثیر به حدی است که حتی اگر زن شیرده بیماری‌هایی از قبیل سرخجه، هپاتیت و... داشته باشد از طریق شیر، به شیرخوار منتقل می‌شود، (باهر، ۱۳۸۳ ش.)

خلاصه این که با تمسک به این دلایل نمی‌توان گفت: علت محرمیت رضاعی تأثیر شیر بر جسم کودک می‌باشد، چراکه اگر صرف اثر جسمی موجب تحقق محرمیت رضاعی باشد، ائمه ما، شروطی مثل شیر ناشی از فحل و حمل و مکیدن

مستقیم از پستان و شیرخوردن قبل از دو سالگی و حیات شیردهنده را ذکر نمی‌کردند و تنها به رویش گوشت و محکم‌شدن استخوان، اکتفا می‌نمودند.

ب - حرمت به دلایل روحی و روانی: از لحاظ روانشناسی، شیردادن زن به کودک از طریق پستان در تربیت روانی، معنوی و رشد شخصیت او مؤثر بوده و نوعی رابطه عاطفی نیز بین آنان ایجاد می‌نماید. (منصور، ۱۳۷۹ ش). اهمیت مادر، برای کودک تنها در رفع نیازهای او خلاصه نمی‌شود، بلکه همه احساس امنیت کودک وابسته به مادر است. اولین احساس رضایت خاطر در نتیجه مکیدن حاصل می‌شود. شیردادن مادر (نسبی یا رضاعی) پیوندی عمیق بین کودک و مادر به وجود می‌آورد و موجب رضایت خاطر مادر و احساس امنیت و رضایت کودک می‌شود. (سیف، ۱۳۷۳ ش). شاید قائلین به حرمت رضاعی در شیردهی القایی هم با توجه به تأثیرات روانی شیردادن، قائل به حرمت رضاعی شده‌اند، به خصوص که روایاتی هم از معصومین در این زمینه آمده است.^{۲۱}

اما پاسخ این است که گرچه چنین اثری غیر قابل انکار است، اما صرف اثر وضعی، موجب تحقق حرمت رضاعی نمی‌شود، چراکه چنین اثری در هر جایی که کودکی از شیر زنی تغذیه نماید، حاصل می‌شود. علاوه بر آن روایاتی هم که بیانگر اثر وضعی شیر هستند، مطلق می‌باشد و تأثیرات روحی و روانی شیر را مشروط به تحقق رضاع شرعی ندانسته است، به عبارت دیگر در آثار فقهی حرمت و ممنوعیت به سختی اثبات می‌شود، اما این امور مانع از اثر وضعی شیر که در روایات آمده، نمی‌شود. نکته قابل توجه دیگر این‌که، نشر حرمت در رضاع، یک عنوان توقیفی می‌باشد، لذا احراز همه شرایط مطابق وضع شرعی برای بارکردن حکم فقهی ضرورت دارد. بنابراین نمی‌توان به این دلیل برای اثبات حرمت رضاعی در شیردهی القایی تمسک جست.

پ - حرمت به دلیل مسائل عرفی: شاید ایشان هم مانند کاتوزیان، دلیل محرمیت رضاعی را دلائل عرفی و اجتماعی می‌دانند. کاتوزیان (۱۳۷۹ ش.) در این زمینه می‌گویند: «چون در زمان قبل از اسلام، در میان اقوام عرب، شیردادن به کودک عملاً ایجاد نوعی علاقه بین زن شیرده و خویشاوندان وی می‌نموده که آن را در ردیف خویشاوندی نسبی جلوه می‌داده و مردم نسبت به طفل و خویشاوندان وی چنین نگرشی داشته‌اند. اسلام این اخلاق اجتماعی را محترم شمرده و کودک شیرخوار را در حکم فرزند زن شیرده قرار داده است.» با توجه به این که ایشان عرف اجتماعی را دلیل تحقق محرمیت رضاعی می‌دانند، لازم است که بدانیم، منظور از عرف، عادت اجتماعی مردم در افعال و عادات و معاملات و الفاظشان می‌باشد. (اعداد مرکزالمعجم الفقهی، بی تا.) و فقها عرف را در منطقه‌الفراغ معتبر می‌دانند و منظور از منطقه‌الفراغ یعنی جایی که متنی از قانونگذار نیامده است، در غیر این صورت، عرف چه موافق و مخالف با نص باشد از اعتبار ساقط می‌باشد. بنابراین کشف حکم از عرف یا همان سیره به دو شرط می‌باشد:

اولاً: عرف با نص شرعی تعارض نداشته باشد؛

ثانیاً: به عصر معصوم متصل باشد. (سبحانی، ۱۴۱۸ ق.)

بررسی نظریه: در مورد تغذیه کودک از شیر زنی غیر از مادر خود، گرچه قبل از اسلام رواج داشته و مردم کودک خود را به دایه می‌سپردند، با ظهور اسلام این عرف اجتماعی امضا شد، اما نه به صورت مطلق بلکه با در نظر گرفتن احکام و شرایط مخصوص در مورد رضاع ناشی از شیردهی القایی هم، گرچه عرف اجتماعی شیردهنده و شیرخوار را همچون فرزند نسبی زن تلقی کنند، اما نمی‌توان حکم به محرمیت داد، چراکه عرف در صورت اتصال به عصر معصوم و عدم تعارض با نص شرعی، مبنائی برای احکام شرعی می‌باشد، در حالی که چنین عرفی در دوران

غیبت معصوم معتبر نمی‌باشد و علاوه بر آن مجازدانستن چنین محرمیتی با روایاتی که رضاع شرعی را مشروط به رضاع ناشی از فعل و حمل می‌دانند و اجماع فقهای امامیه در این مورد مخالف می‌باشد. بنابراین چنین عرفی را اگرچه رواج دارد، نمی‌توان دلیل حکم به تحقق محرمیت رضاعی در مورد شیردهی القایی دانست.

خلاصه این که با تمسک به عوامل جسمی، روانی و عرفی نمی‌توان در مورد شیردهی القایی، قائل به محرمیت رضاعی شد، چراکه مبنای محرمیت رضاعی در فقه شیعه نیامده و تنها به بیان شروط و احکام آن اکتفا شده، بنابراین نمی‌توان با علت‌یابی، علتی را مشخص نمود و هر جا که آن مناط یا علت وجود داشت، حکم را جاری نمود، چراکه این چیزی جز قیاس ظنی که ناشی از گمان می‌باشد، نیست و آن هم در فقه شیعه مردود شمرده شده است. بنابراین تنها به شروطی که فقها با استناد به روایات آورده‌اند، متعبد می‌شویم و هر آنجا که این شروط، کاملاً رعایت شده بود، قائل به محرمیت رضاعی می‌شویم، و هر جا که شرطی از شروط غایب بود، از باب‌المربک ینتفی ینتفاء أحد اجزائه، محرمیت رضاعی، منتفی می‌شود، چراکه اولاً: میان فقهای امامیه اجماع وجود دارد که شیر ناشی از حمل مشروع موجب تحقق محرمیت رضاعی می‌باشد؛ ثانیاً: محارم در آیه ۲۳۴ سوره مبارکه بقره^{۲۲} مشخص شده است و فقها در غیر این موارد، هر جا که در تحقق محرمیت شک شود، اصل عدم مانع نکاح را جاری می‌کنند. ثالثاً: محرمات نوعی محرومیت می‌باشد و شارع مقدس بنا ندارد عرصه محلات را تنگ نموده و دامنه اختیارات بشر را محدود کند. رابعاً: اثبات محرمات و ممنوعات به سختی امکان‌پذیر است.

۷- ازدواج شیردهنده و شیرخوار

ازدواج بین شیردهنده و شیرخواری که از شیر ناشی از القا تغذیه کرده است، بنابر دیدگاه کسانی که در این مورد قائل به عدم تحقق محرمیت رضاعی هستند، جایز و مباح می‌باشد.

اما مطابق دیدگاهی که شیردهی القایی را، رضاع شرعی می‌دانند، ازدواج شیردهنده و شیرخوار حرام می‌باشد، چراکه پیامبر فرموده‌اند: «يَحْرُمُ مِنَ الرِّضَاعِ مَا يَحْرُمُ مِنَ النَّسَبِ؛ آنچه به وسیله نسب بر شخص حرام است به وسیله شیردادن به طفل از زن شیردهنده، نیز حرام است.» (حر عاملی، ۱۴۰۹ ق.) پیشنهاد می‌شود با توجه به آثار وضعی چنین شیرخوردنی که کودک تحت تأثیر عوامل جسمانی و روانی مادرخوانده رشد می‌کند، بهتر بود، بنابر وحدت مناط^{۲۳} یا با توجه به مفهوم اولویت^{۲۴} در ازدواج قابله مربی با متربی^{۲۵} و شیردهنده و شیرخوار در شیردهی القایی، حکم به کراهت این ازدواج می‌شد، تا از آسیب‌هایی که ممکن است، در اثر جایزبودن این اقدام، در جامعه اسلامی به وجود آید، جلوگیری شود و از طرف دیگر در صورتی که طرفین اصرار فراوانی بر ازدواج داشتند، مانعی جدی پیش نیاید، چراکه کل مکروه جائز.

نتیجه‌گیری

مهم‌ترین نتایجی که می‌توان از این پژوهش به دست آورد، به طور مختصر به شرح ذیل می‌باشد:

۱- شیردهی القایی، در اصطلاح پزشکی، به معنای تغذیه کودک از شیر مادر، بدون بارداری قبلی زن، می‌باشد و از طریق استفاده از مکمل‌های غذایی و تحریک نیپل و تزریق هورمون، صورت می‌گیرد.

۲- شک در حکم القای شیردهی، در اصطلاح اصولی، از قبیل شبهه حکمیه تحریمیه با فقدان نص، می‌باشد که محل جریان اصل برائت یا اباحه معرفی شده است. بنابراین، القای شیردهی، بنابر حکم اولی، مباح تلقی می‌گردد.

۳- با توجه به معنای لغوی رضاع (مکیدن پستان توسط کودک) می‌توان شیردهی القایی را، رضاع لغوی نامید، اما بنابر دیدگاه فقه شیعه، رضاع در اصطلاح شرعی، مشروط به شرایط زیر است:

الف - شیر زن از حمل مشروع حاصل شده باشد؛

ب - شیر مستقیماً از پستان مکیده شده باشد؛

ج - شیر موجب رویش گوشت و محکم‌شدن استخوان گردد یا طفل لااقل یک شبانه‌روز یا پانزده دفعه متوالی شیر کامل خورده باشد؛

د - شیرخوردن طفل قبل از تمام‌شدن دو سال از تولد او باشد؛

و - مقدار شیری که طفل خورده است از یک زن و شوهر باشد؛

ه - زن شیردهنده باید زنده باشد؛

۴- با توجه به شرایط رضاع در فقه امامیه، عنوان شیردهی القایی، را نمی‌توان

با رضاع شرعی، مطابقت داد، چراکه شیردهی القایی، فاقد شرط اول از شرایط

رضاع شرعی (حمل مشروع) می‌باشد، بنابراین از باب‌المربک ینتفی بآنتفاء أحد أجزائه، محرمیت رضاعی، در شیردهی القایی، تحقق نمی‌یابد.

۵- ازدواج شیردهنده و شیرخوار در شیردهی القایی، به دلیل عدم محرمیت رضاعی، جایز می‌باشد، اما با توجه به مفهوم اولویت یا وحدت مناط بین ازدواج قابله مربی و مربی، و شیردهنده و شیرخوار، می‌توان حکم به کراهت ازدواج، نمود.

پی‌نوشت‌ها

۱. Nipple

۲. Oestrogen

۳. Progesterone

۴. Lactogenic

۵. استصحاب در اصطلاح فقها یعنی حکم شارع بر التزام عملی مکلف به هر آن چیزی که نسبت به آن یقین داشته و پس از یقین در بقای آن شک نموده است. (موسوی خمینی، ۱۳۷۶ ش.)

۶. اصل براءت در اصطلاح به معنای رفع تکلیف و عدم اشتغال ذمه می‌باشد. (فتح‌الله، ۱۴۱۵ ق.)

۷. یکی از اصول چهارگانه‌ای که در موارد شک در مکلف به با علم به اصل تکلیف جریان می‌یابد، اصل احتیاط می‌باشد و به معنای حفظ نفس از وقوع در گناه می‌باشد، به طوری که مکلف نسبت به براءت ذمه‌اش از تکلیف در واقعه مشکوک یقین حاصل نماید. (فتح‌الله، ۱۴۱۵ ق.)

۸. هنگامی که امر دائر میان وجوب چیز و حرمت آن باشد به دلیل عدم وجود دلیل تفصیلی بر حجیت آن بعد از ورود دلیل اجمالی اصل تخییر جاری می‌شود. (خراسانی، ۱۴۰۹ ق.)

۹. در صورتی که شک در اصل تکلیف باشد و این شک دائر میان وجوب - حرمت، حرمت - غیر وجوب (کراهت، اباحه، استحباب) باشد، شبهه حکمیة تحریمیة نامیده می‌شود. (انصاری، ۱۳۷۹ ش.)

۱۰. منظور از براءت شرعی یا نقلی وظیفه‌ای است که از طرف شارع مقدس برای مکلف در نظر گرفته شده است که نافی حکم شرعی هنگام شک و یأس از یافتن دلیل (اجتهادی) می‌باشد و مفاد آن، اذن شارع در ترک احتیاط نسبت به تکلیف مشکوک می‌باشد، اما براءت عقلی وظیفه مقرر از طرف عقل هنگام عجز از رسیدن به حکم شرعی می‌باشد. (فتح‌الله، ۱۴۱۵ ق.)

۱۱. حکم مجعول برای چیزی، با توجه به واقع و بدون توجه به عوارض وارده را حکم واقعی اولی می‌نامند، مانند: اباحه نوشیدن آب، اما اگر حکم را با توجه به عوارض وارده، در نظر گرفت، حکم واقعی اولی به حکم واقعی ثانوی تغییر می‌یابد، مانند: وجوب نوشیدن آب جهت نجات نفس، (فتح‌الله، ۱۴۱۵ ق.) در مورد القای شیردهی، اگر نجات جان کودکی بدان وابسته باشد، بنابر حکم ثانوی، انجام القای شیردهی واجب می‌باشد.

۱۲. در مبحث پزشکی، قول چهار متخصص پزشکی را مبنی بر عدم آسیب‌رسانی القا، به عامل آن، از باب قول کارشناس بیان نمودیم تا با توسل به آن در بررسی فقهی موضوع، حکم مناسب را بیان نماییم، چراکه در فقه اسلامی، قول کارشناس، بنابر قاعده عقلی رجوع جاهل به عالم، حجت می‌باشد و مبنایی

برای قانونگذاری تلقی می‌گردد، به طوری که اگر متخصصان پزشکی، قائل به ضرر ناشی از القا باشند، حکم اولیه آن، اباحه نخواهد بود.

۱۳. این قاعده بیان می‌کند که افراد جاهل در هر فن و علمی، باید به افراد عالم و خبره مراجعه کنند، مانند: رجوع مریض به پزشک. (خویی، ۱۳۶۹ ش.)

۱۴. معنای این قاعده این است که، هر آن چیزی که مشتبّه بین حلال و حرام باشد، حمل بر حلیت می‌شود. (مصطفوی، ۱۴۱۲ ق.)

۱۵. قاعده ی اذن در شیء اذن در لوازم، بیانگر آن است که، هرگاه نسبت به امری مأذون بودیم، نسبت به لوازم آن (اموری که عرفاً از شیء انفکاک ناپذیر است) نیز مأذون می‌باشیم، مانند اذن به تصرف در منزل که به معنای اذن نسبت به استفاده از آب و برق آن منزل می‌باشد. (همان، ۱۴۱۲ ق.)

۱۶. منظور از قاعده لاضرر، نفی هرگونه حکم ضرری در شریعت مقدس اسلام می‌باشد و مطابق این امتنان الهی هر عبادت یا معامله‌ای (یا غیر آن) که موجب ضرر باشد، نفی شده است. (انصاری، ۱۴۱۴ ق.)

۱۷. معنای قاعده عسر و حرج این است که، هر حکمی که موجب عسر و حرج شود، از طرف شارع مقدس نفی شده است. مثلاً اگر وجوب غسل موجب حرج شود، وجوب غسل به دلیل این قاعده نفی می‌شود. (بجنوردی، ۱۳۷۷ ش.)

۱۸. رضاع مصدر «رَضَعَ» است در لسان العرب ابن منظور «رَضَعَ» به معنای مکیدن پستان توسط کودک آمده است. (ابن منظور، ۱۴۰۸ ق.) بنابراین تعریف، در اطلاق لغوی رضاع بر شیردهی القایی تردیدی نمی‌ماند.

۱۹. «حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمُ اللَّائِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُمُ مِنَ الرِّضَاعَةِ وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِكُمُ اللَّائِي فِي جُحُورِكُمْ مِّنْ نِّسَائِكُمُ اللَّائِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَإِنْ لَّمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا» [نکاح اینان] بر شما حرام شده است: مادرانتان، و دخترانتان، و خواهرانتان، و عمه‌هایتان، و خاله‌هایتان، و دختران برادر، و دختران خواهر، و مادرهایتان که به شما شیر داده‌اند، و خواهران رضاعی شما، و مادران زنانان، و دختران همسرانتان که در دامن شما پرورش یافته‌اند و با آن همسران همبستر شده‌اید، پس اگر با آن‌ها همبستر نشده‌اید بر شما گناهی نیست و زنان پسرانتان که از پشت خودتان هستند، و جمع دو خواهر با همدیگر، مگر آنچه که در گذشته رخ داده باشد که خداوند آمرزنده مهربان است.

۲۰. در مسأله ۲۰۰۹ توضیح المسائل ایشان آمده: «شیردادنی که علت محرم شدن است، شش شرط دارد؛ اول: شیر از ولادت باشد، بنابراین اگر پستان بدون ولادت بچه، شیر پیدا کند و کودکی از او بخورد سبب محرمیت نمی شود...».

۲۱. من جمله این روایات: الف - محمد بن قیس از امام محمد باقر نقل می کند که: «پیامبر (ص) فرمودند: لا تسترضعوا الحمقاء فان اللبن يعدی و إن الغلام ينزع إلى اللبن - یعنی - إلى الظئر فی الرعونة و الحمق» (کلبینی، ۱۳۶۷ ش؛ طوسی، ۱۳۹۰ ش). ب - امام جعفر صادق (ع) از پدرش نقل کرده که: حضرت علی (ع) فرموده اند: «تخیروا للرضاع کما تخیرون للنکاح: فان الرضاع یغیر الطباع» (حر عاملی، ۱۴۰۹ ق.). علاوه بر این روایات، روایات دیگری هم آمده است.

۲۲. «حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمُ اللَّائِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُم مِّنَ الرِّضَاعَةِ وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِكُمُ اللَّائِي فِي حُجُورِكُمْ مِّنْ نِّسَائِكُمُ اللَّائِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَإِنْ لَّمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَخَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا» [نکاح اینان] بر شما حرام شده است: مادرانتان و دخترانتان و خواهرانتان و عمه هایتان، و خاله هایتان، و دختران برادر، و دختران خواهر، و مادرهایتان که به شما شیر داده اند، و خواهران رضاعی شما، و مادران زنانتان، و دختران همسرانتان که در دامن شما پرورش یافته اند و با آن همسران همبستر شده اید، پس اگر با آن ها همبستر نشده اید بر شما گناهی نیست و زنان پسرانتان که از پشت خودتان هستند، و جمع دو خواهر با همدیگر، مگر آنچه که در گذشته رخ داده باشد که خداوند آمرزنده مهربان است.

۲۳. «تنقیح مناط» در اصطلاح فقها یکی از شیوه های استنباط حکم است که در آن با اجتهاد و نظر، علت حکم از اوصاف غیر دخیل که در نص آمده، تمییز داده می شود تا بتوان حکم را به تمام مواردی که علت در آن ها وجود دارد، تعمیم داد. (قمی، ۱۳۷۵ ش.) با توجه به این حدیث «... سألت أبا الحسن (ع) عن القابلة تقبل الرجل أله أن يتزوجها؟ فقال: إذا كانت قبلته المرة والمرتين والثلاثة فلا بأس، و أن كانت قبلته و ربه و كفلته فإني أنهي ...» (حر عاملی، ۱۴۰۹ ق.) که در آن، منع ازدواج را مختص به قابله مریبه می داند، نه مطلق قابله و ضعیف السند بودن حدیثی که حکم کراهت را بر مطلق قابله، حمل نموده، (حلی، ۱۴۲۳ ق.) مناط کراهت، تربیت کودک توسط قابله می باشد، لذا می توان این مناط را در مورد شیردهی القایی، در صورت تربیت و کفالت شیرخوار توسط شیردهنده، سرایت داد و حکم به کراهت ازدواج آنان نمود.

۲۴. آیت... سبحانی (۱۴۱۸ ق.) می فرماید «قیاس اولویت، که مفهوم موافق و فحوی خطاب نیز نامیده می شود، به معنای فهم مالا نص فیه از آنچه که در مورد آن نصی آمده است مانند سخن خداوند متعال

در مورد والدین که فرموده‌اند: «فلا تقل لهما اف» بنابر اولویت دلالت می‌کند، بر نهی از ضرب و شتم». مطابق این تعریف، می‌توان در مورد ازدواج شیردهنده و شیرخوار گفت که احادیثی که ازدواج قابله با مربی را به دلیل کفالت و تربیت کودک، توسط قابله مکروه می‌دانند، بنابر مفهوم اولویت بر کراهت ازدواج در صورت تربیت و رضاع، دلالت می‌کنند.

۲۵. ابن ادریس (۱۴۷۱ ق.) در السرائر لفظ قابله را به طور مطلق آورده و حکم کراهت را بر آن بار کرده است «و یکره العقد علی القابلة و ابنتها». شهید ثانی در روضه البهیة این حکم را اختصاص به قابله مربیه دانسته‌اند نه مطلق قابله؛ «یکره العقد علی القابلة المربیه للنهی عنه فی عدة اخبار المحمولة علی الکراهة جمعاً بینها و بین ما دلّ صریحاً علی الحل... و کذا یکره العقد علی بنتها لأنها بمنزلة أخته كما أن القابلة بمنزلة أمه...». «عاملی، بی تا»

فهرست منابع

منابع فارسی:

- ابن اثیر، م. ا. (۱۳۶۴ ق.). *النهایه فی غریب الحدیث*. قم: نشر اسماعیلیان. جلد دوم، چاپ چهارم، ص ۲۲۹.
- ابن منظور، م. (۱۴۰۸ ق.). *لسان العرب*. بیروت: نشر دار احیاء التراث العربی، ۸ جلدی، جلد اول، چاپ پنجم، ص ۲۶۶.
- احدی، ح. بنی جمالی، ش. (۱۳۶۸ ش.). *روانشناسی رشد*. تهران: نشر سمت، تک جلدی، چاپ سوم، ص ۵۲.

اسپیراف، ل. (۱۳۹۱ ش.). *آندوکرینولوژی بالینی زنان و ناباروری*. ترجمه بهرام قاضی جهانی و روشنگر قطعی، تهران: شرکت گلبن نشر با همکاری قاضی جهانی، صص ۹-۶۲۶.

امام موسوی خمینی، ر. (۱۴۰۳ ق.). *تحریر الوسیله*. تهران: نشر المكتبة العلمیة الاسلامیة، ص ۲۶۸.

انصاری، م. (۱۳۷۹ ق.). *فرائد الاصول*. قم: مؤسسه مطبوعات دینی، ۲ جلدی، ص ۱۱۶.

انصاری، م. (۱۴۱۵ ق.). *کتاب النکاح*. قم: نشر باقری، ۲۰ جلدی، چاپ اول، صص ۳۱۰ و ۳۶۲.

باهر، غ-ر. (۱۳۸۳ ش.). طب کودکان. گرگان: نشر مؤسسه فرهنگی انتشاراتی گرگان. تک جلد، چاپ اول، ص ۶۴.

بجنوردی، م-ح. (۱۳۷۷ ش.). القواعد الفقهیه. تحقیق مهدی مهریزی و محمدحسن درایتی، ۷ جلدی، جلد اول، نشر الهادی، ص ۲۳۱.

بحرانی، ی. (۱۴۱۳ ق.). الحدائق الناظره. بیروت: نشر دارالاضواء، چاپ سوم، ص ۳۲۶.

ترویج الاسلامی، س. نصیریان، ح. ملک، ع-ر. (۱۳۸۶ ش.). القای شیردهی مناسب در یک مادرخوانده. مجله دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد. دوره ۹، شماره ۱، صص ۸۵-۹.

حر عاملی، م. (بی تا). وسائل الشیعه. بیروت: نشر داراحیاء التراث العربی، صص ۱۸۸، ۳۰۲ و ۵۰۲.

حکیم، م-س. (۱۴۱۴ ق.). المحکم فی اصول الفقه. چاپخانه جاوید مؤسسه المنار، چاپ اول، ص ۲۲۱.

حلی، م. (بی تا). سرائر الحاوی لتحریر الفتاوی. تهران: چاپ سنگی، صص ۵۱۹، ۵۲۲ و ۵۴۸.

خراسانی، م-ک. (۱۳۲۹ ق.). کفایه الاصول. قم: مؤسسه آل البیت لإحیاء التراث، چاپ اول، صص ۳۷۴-۵.

راوری، م. (۱۳۹۱ ش.). شیردهی مجدد و تولید شیر در فرزندخواندگی. فصلنامه شیر مادر. شماره ۵۱ و ۵۲. صص ۴-۱۱.

سبحانی، ج. (۱۴۱۸ ق.). الفقه الاسلامی منابعه و ادواره. قم: مؤسسه امام صادق (ع)، ۲ جلد، صص ۱۸۳ و ۲۰۵.

سیف، س. جمعی دیگر از مؤلفان. (۱۳۷۳ ش.). روانشناسی رشد. تهران: نشر سمت، چاپ سوم، ص ۲۳۴.

صفایی، ح. امامی، ا. (۱۳۷۸ ش.). حقوق خانواده. تهران: نشر دادگستر، چاپ دوم، ص ۲۷۵.

طباطبائی، ع. (۱۴۱۲ ق.). ریاض المسائل. بیروت: نشر دارالهادی طوسی، چاپ اول، صص ۴۳۰-۵.

طبرسی، ا-ع. (۱۳۴۱ ق.). تفسیر مجمع البیان. ترجمه احمد بهشتی، قم: نشر مؤسسه انتشاراتی فراهانی، چاپ اول، چاپ اول، ص ۹۴.

- طوسی، م. (۱۳۹۰ ق.). *استبصار*. تهران: نشر دارالکتب الاسلامیه، چاپ سوم، ص ۱۰۱.
- عاملی، ز. (بی تا). *الروضه البهیة*. قم: نشر مکتبه آیت... مرعشی، چاپ اول، ص ۱۵۶.
- علامه حلی، ح. (۱۴۲۱ ق.). *تحریر الاحکام*. تهران: نشر مؤسسه امام صادق (ع)، چاپ اول، صص ۴۴۹-۶۱۴.
- علامه حلی، ح. (۱۴۲۳ ق.). *مختلف الشیعه*. قم: نشر مؤسسه بوستان کتاب، چاپ دوم، ص ۸۵.
- فتح الله، ا. (۱۴۱۵ ق.). *معجم الفاظ الفقه الجعفری*. المطابع المدوخل - الدمام، صص ۷-۱۶۶.
- قمی، م-ا. (۱۳۷۵ ش.). *جامع الشتات*. تهران: نشر سازمان انتشارات کیهان، چاپ اول، ص ۸۵.
- قیم، ع. (۱۳۸۱ ش.). *فرهنگ معاصر*. تهران: نشر فرهنگ معاصر، چاپ دوم، ص ۵۲۷.
- کاتوزیان، ن. (۱۳۷۹ ش.). *حقوق خانواده*. تهران: نشر سمت، چاپ اول، صص ۶-۱۰۵.
- کلینی، ی. (۱۳۶۷ ق.). *کافی*. تهران: نشر دارالکتب الاسلامیه، چاپ سوم، ص ۴۷.
- محقق حلی، ج. (بی تا). *شرایع الاسلام*. ترجمه ابوالقاسم بن احمد یزدی، تهران: نشر دانشگاه تهران، ص ۲۱۶.
- محقق داماد، م. (۱۳۸۳ ش.). *قواعد دفته بخش مدنی*. تهران: مرکز نشر علوم اسلامی، چاپ بیست و ششم، صص ۲-۳.
- مصطفوی، م-ک. (۱۴۱۵ ق.). *القواعد*. قم: مؤسسه النشر الاسلامی، چاپ دوم، صص ۳۱، ۱۱۷ و ۱۳۴.
- مظفر، م-ر. (۱۳۸۳ ش.). *اصول الفقه ۳ جلدی*. قم: مؤسسه النشر الاسلامی، ص ۲۲۶.
- مکارم شیرازی، ن. (۱۳۰۷ ش.). *تفسیر نمونه*. تهران: نشر دارالکتب الاسلامیه، ص ۲۲۹.
- منصور، م. (۱۳۷۹ ش.). *روانشناسی ژنتیک*. تهران: نشر سمت، ص ۱۷۱.

منابع انگلیسی:

Avery, JL. (2015). *Frequently Asked Questions About Nursing Adopted Babies*. <http://www.lact-aid.com/faq-about-nursing-adoptive-babies/>

Kathleen, G. Auerbach. Avery, J. (1981). Induced Lactation. *Am J Dis child*. 135(10): 974.

Teglene, R. (2012). *Breast feeding your Adopted Baby*.
<https://breastfeedingusa.org/content/article/breastfeeding-your-adopted-baby>

یادداشت شناسه مؤلفان

سمیه نوری: دانشجوی کارشناسی ارشد فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه سیستان و بلوچستان،
 سیستان و بلوچستان، ایران. (نویسنده مسؤول)
 پست الکترونیک: nouri68@chmail.ir

امیرحمزه سالارزائی: دانشیار گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه سیستان و بلوچستان، سیستان
 و بلوچستان، ایران.

Induced Lactation and medical problems and jurisprudence cases it's

Somayeh Nouri
Amirhamze Salarzaee

Abstract

The human's natural milk is the best and complete foods for babies. Why that it's contain physicals and mental benefits for baby and economics benefits for family and society. Milk produce in women naturally do after baby born but Nowadays, Induced lactation induced lactation makes milk in the breast's women without pregnancy and delivery. This study tries to examine the relationship between this new sciences with Islamic jurisprudence. So the writers try to answer to this question with descriptive-analytic method. The questions are: what is the first Islamic legal sentence in the Shiite jurisprudence for induced lactation? And what is their complications? We have this suggestion that combination milky possible but today, it doesn't believe. Conclusion show that Induced Laction by Muslim's women possible.

Keywords

Permissible, Legal Sentence, Induced Laction, Imami Jurisprudence, Medical Jurisprudence